

Апробація навчального посібника «Разом на одній землі. Історія України багатокультурна»

Тетяна ТАРОВИК,

учитель історії, учитель вищої категорії, вчитель-методист

Протягом 2012–2013 н.р. на базі Ліцею №293 I–III ступеня Деснянського району м. Києва на заняттях факультативу з історії України в 11-А класі відбувалась апробація нового навчального посібника «Разом на одній землі. Історія України багатокультурна». Видання підготовлено в 2012 році Всеукраїнською асоціацією викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова доба» у партнерстві з Європейською асоціацією викладачів історії «EUROCLIO» за підтримки Європейського Союзу.

Ознайомлення з історичними джерелами, розміщеними на сторінках навчального посібника, дало змогу одинадцятикласникам поглибити знання з історії України, дізнатися багато нового та цікавого. Надзвичайно важливим є те, що матеріали посібника:

- засвідчують, що впродовж століть на теренах нинішньої України мешкали різні народи, які творили унікальну поліетнічну палітру її нинішнього соціокультурного простору;

- допомагають учням зрозуміти, що життя в поліетнічному середовищі – це балансування між співпрацею і конфліктами;

- сприяють формуванню ціннісного ставлення учнів до способу життя, культури і традицій різних етноконфесійних спільнот, готовності та мотивації до конструктивного міжкультурного діалогу;

- розвивають активність, творчі здібності учнів, уміння самостійно робити висновки на основі вивчення історичних джерел – офіційних документів, даних соціології, свідчень очевидців, фотодокументів;

- сприяють вихованню в дітях толерантності, вміння співчувати людям, прагнення допомагати.

У посібнику акцентується увага на спільному в людях, тому, що їх об'єднує, незалежно від етнічної чи релігійної належності. Його матеріали дали змогу одинадцятикласникам зрозуміти, що долі народів, які проживали на території УРСР, – однаково трагічні. Під час Другої світової війни українці, татари, болгары, греки, вірмени, німці та представники інших національностей стали жертвами антигуманного ставлення, неправдивої щодо них інформації та масових репресій, депортацій, наслідком яких були хвороби, побутова невлаштованість, смерть. На заняттях факультативу учні переймалися їхньою долею, вболівали за тих, хто

постраждав у ті часи, співчували жертвам Голокосту й Пораймосу.

Одним із найстрашніших конфліктів у нашій історії була Волинська трагедія. На заняттях факультативу одинадцятикласники дізналися, в чому суть Волинської трагедії, бо програма з історії України не відводить часу на вивчення цієї події.

На останньому занятті факультативу учні висловили свої думки про навчальний посібник:

«Я, учень 11-го класу експериментального навчального закладу міста Києва, навчався історії України за допомогою посібника «Разом на одній землі. Історія України багатокультурна». Я вважаю, що цей посібник допомагає учневі здобути безцінні знання та, можливо, змінити його погляди на світ, інші народи та їх культури і звичаї... Посібник містить багато прикладів співжиття різних народів, їх помилок та виявів толерантності, що насамперед допоможе старшокласнику зрозуміти інші народи, їхні прагнення. В посібнику можна знайти цікаві документи, фотографії та свідчення очевидців історичних подій. Мені, наприклад, вдалося стати толерантнішим. Іноді я навіть уявляв собі людей, про яких розповідає посібник, їх трагедії, добро. Цей посібник допомагає людині замислитися над деякими важливими питаннями, знайти себе у цьому світі, дізнатися багато цікавого про своїх предків. Посібник робить наше навчання цікавішим» (Тимур Тарасенко).

«Я вважаю, що цей навчальний посібник потрібний кожному старшокласнику. Він вчить нас ставитися до людей інших національностей толерантно... допомагає зрозуміти представників інших народів» (Арсеній Білоус).

«Завдяки посібнику «Разом на одній землі. Історія України багатокультурна» я дізнався багато нового та цікавого. В житті народів, що проживали

на території УРСР, були конфлікти, жорстокість (наприклад, у Донбасі росіяни крали речі в українців, «щоб досадити ненависному хохлу»), але були і вияви поваги, співпраці.

А.Шептицький рятував євреїв у монастирях УГКЦ... І за це йому встановили пам'ятник у столиці Ізраїлю... Працюючи з документами посібника, я співчував людям, відчував повагу до таких людей, як А.Шептицький... Я вважаю, що цей посібник допоміг мені стати більш толерантним до людей інших національностей. У ньому є багато свідчень очевидців історичних подій... Вони розповідають усе так, як було насправді. Не нав'язують свої думки, а дають нам змогу самим робити висновки... Я вважаю, що цей посібник треба надрукувати для всіх старшокласників України, щоб вони могли ознайомитися з таким цікавим і пізнавальним матеріалом» (Віталій Поздняков).

«Я вважаю, що навчальний посібник «Разом на одній землі...» навчив мене бути толерантним до людей інших національностей... Читаючи посібник, я співчував іншим народам, іноді в мене виникало почуття гордості та багато інших, різних емоцій. Мені дуже сподобався цей посібник» (Максим Кабачок).

«Коли я ознайомлювалася з документами, розміщеними на сторінках посібника, то відчувала жаль і біль людей, яким дісталася така трагічна доля. Я співчувала їм. Як добре, що цей посібник складається з документів, спогадів очевидців, а не написаний однією людиною...» (Людмила Коров'яковська).

«У посібнику є багато інформації, що не надається у звичайному підручнику з історії України. Це просто скарбниця знань... З нього я дізнався про ставлення багатьох українців до євреїв у ХХ ст. (про те, як вдиралися до їхніх помешкань, погроми), але не всі українці були такими. Був такий гуманіст – А.Шептицький. Він дуже багато зробив для нас, євреїв. Ознайомившись із цим посібником, я став набагато краще ставитися до інших народностей, став більш чуйним і толерантним по відношенню до них» (Даниїл Воронін).

«...Цей посібник допоміг нам стати толерантними, ми почали засуджувати расизм. Толерантність – це повага до інших культур. Расизм – зневага, приниження осіб на підставі їхнього расового походження...» (Андрій Салашний).

«Увесь матеріал посібника закликає нас до просвітлення та толерантності. Ми вивчаємо історію, щоб не повторювати помилок наших предків. Нам потрібно єднатися, тому що всі ми живемо на одній землі... Посібник допомагає нам знайти самих себе та стати на шлях істинний» (Микола Варава).

Презентація посібника «Разом на одній землі. Історія України багатокультурна»

«На мою думку, посібник «Разом на одній землі. Історія України багатокультурна» сприяє вдосконаленню особистості. Він надає документи та відомості, яких у шкільному підручнику не знайдеш. Багато документів про війну, про людей, яких депортували за часів Сталіна. А найголовніше те, що посібник вчить толерантності... Він дуже функціональний та потрібний для учнів та вчителів історії. З ним навчання стає легшим» (Владислав Токвиий).

«З тих документів, що розміщені в цьому посібнику, ми дізналися про такі факти, які має знати кожний старшокласник. У документах висвітлюються такі проблеми, як нерозуміння ближнього, расизм, ненависть до тих, хто іншої віри або національності. Також у посібнику є приклади мирного співжиття народів. Мене вразила історія, яку розповів доктор історії Інституту національної пам'яті Республіки Польща Леон Попек (про те, як українці попросили вибачення в поляків за Волинську трагедію). Читаючи цей документ, я відчула гордість за свій народ. Я вважаю, що цей посібник потрібен в усіх школах України, адже він не схожий на будь-який інший підручник. У ньому немає коментарів автора, а лише історичні документи, що дає змогу нам самим аналізувати прочитане. Я рада, що мала змогу вчитися історію, користуючись цим посібником» (Марина Ничипоренко).

Завдяки навчальному посібнику «Разом на одній землі...» на заняттях факультативу ми з учнями не вчили історію, а «проживали» її.

Учні осягнули необхідність вивчати правдиву історію кожного народу, толерантно ставитися до представників усіх національностей.

Підсумкове заняття факультативу в 11-му класі на тему: «Як ми жили разом.

Повага, дружба та конфлікти в історії України»

Мета заняття: допомогти учням зрозуміти, що життя в поліетнічному середовищі – це балансування між співпрацею і конфліктами.

Розвивати активність, творчі здібності учнів, уміння розкривати суть певної проблеми, навички публічного виступу. Виховувати в дітях толерантність, уміння співчувати людям, прагнення допомагати.

Форма заняття: ток-шоу.

Обладнання: мультимедійна дошка.

Література: 1. Разом на одній землі. Історія України багатокультурна: навч. посібник. – Львів: ЗУКЦ, 2012; 2. Збірка віршів Ліни Костенко (Костенко Ліна. – К.: Дніпро, 1989).

ХІД ЗАНЯТТЯ

На мультимедійній дошці – слайд 1.

I. Вступне слово вчителя: Протягом цього навчального року ми з вами працювали з документами, вміщеними у новому навчальному посібнику «Разом на одній землі. Історія України багатокультурна». Сьогодні – підсумкове заняття факультативу. Тема його – **«Як ми жили разом. Повага, дружба та конфлікти в історії України»**.

Заняття буде проходити у формі ток-шоу, в якому всі учні класу візьмуть участь – в ролі «запрошених гостей» – «очевидців» історичних подій, «істориків» або в ролі глядачів, які можуть виступити зі своєю думкою або доповнити виступи «запрошених», використовуючи матеріал навчального посібника «Разом на одній землі. Історія України багатокультурна». Я буду ведучою «Ток-шоу». Перш, ніж почати нашу розмову, пропоную всім вам дати відповіді на такі запитання...

II. Короткі письмові відповіді на запитання.

На мультимедійній дошці – слайд 2.

1. *Що було спільного в долі різних народів, які проживали на території УРСР:*

а) *високий матеріальний рівень життя населення;*

б) *реальна участь представників різних етносів в управлінні державою;*

в) *увага держави до культурних запитів представників різних етносів;*

г) *масові депортації, наслідком яких були хвороби, побутова невлаштованість, смерть багатьох депортованих.*

2. *Як ми жили разом? Чого було більше в нашій історії – конфліктів чи виявів поваги і дружби:*

а) *було більше конфліктів, ніж виявів поваги, дружби і співробітництва;*

б) *було немало конфліктів, але є багато прикладів поваги, дружби, співробітництва;*

в) *більше було поваги, дружби, співробітництва.*

3. *Чому священнослужителів українсько-польського походження А.Шептицькому встановлено пам'ятник у столиці Ізраїлю Тель-Авіві?*

Письмова робота розрахована на 3–5 хвилин.

Після її закінчення один з учнів отримує завдання ознайомитися з її результатами і повідомити через деякий час, які варіанти відповіді на перше і друге запитання обрала більшість присутніх, якою є типова відповідь на третє запитання.

III. Виступи «запрошених гостей».

Учитель: Ми просимо вас поділитися з нами думками, відповісти на запитання: Що було спільного в долі різних народів, які проживали на території УРСР?

Я прошу до «мікрофона» дослідника Миколу Вараву:

– Долі народів, які проживали на території УРСР, однаково трагічні. Під час Другої світової війни вони стали жертвами неправдивої про них інформації і масових депортацій. Я вивчав історію німців, предків яких на нашій землі в другій половині XVIII століття запросила російська імператриця Катерина II. Німецькі колоністи успішно обробляли землю на півдні України, відзначалися високим рівнем організації господарств, великим працелюбством, високою дисципліною.

На мультимедійній дошці – слайд 3.

22 вересня 1941 р. Державний комітет оборони СРСР постановив: «переселити німців із Запорізької області – 63 000 осіб, із Сталінської (сучасної Донецької) – 41 000 осіб і Ворошиловградської (сучасної Луганської) – 5 487 осіб у Казахську РСР».

Безумовно, розпочинаючи війну, Гітлер розраховував на «п'яту колону», тобто, допомогу своїх колишніх співвітчизників, так званих «фольксдойчерів». Але його наміри не здійснилися, бо колишні німецькі колоністи загалом не стали опорою для фашистів. На підтвердження сказаного можна навести приклад тільки однієї колонії Гольдштат (нинішнє село Ульяновка Миколаївської області). Його наводять у своєму дослідженні **Микола Багмет:**

– За спогадами старожила села Гольдштат О.В. Музики, виявляється, що значна кількість німців-колоністів засуджувала війну і критично ставилася до фашистських намірів. Зокрема, Микола Гомер постійно наголошував: «Я не радий, що Гітлер захопив наші землі. Це призведе, рано чи пізно, до загальної трагедії». Олександр Шиффер, якого в дні окупації призначили бригадиром, постійно захищав односельців від фашистського свавілля. Одного разу, коли окупаційна влада хотіла вчинити розправу над Вікентієм Лозинським за те, що той переховував зброю, Олександр Шиффер не тільки застеріг Лозинського від розстрілу, а й зумів довести окупантам недоцільність вигнання багатодітної сім'ї В.Лозинського з обжитого будинку. Крім того, односельці знали, що на початку війни О.Шиффер так улаштував приймач, щоб постійно його слухати і розповідати правду про хід війни мешканцям свого села.

Учитель: В роки Другої світової війни з України депортували не лише німців, а й представників інших народів – кримських татар, болгар, греків. Цей факт підтверджують офіційні документи.

На мультимедійній дошці – слайд 4.

4 липня 1944 року НКВС СРСР (Лаврентій Берія) доповідав Голові Держкомітету оборони Йосипу Сталіну, що виселення з Криму спецпереселенців – татар, болгар, греків, вірмен – закінчене. Усього

було виселено 225 009 осіб, у тому числі татар – 183 155 осіб, болгар – 12 422, греків – 15 040, вірмен – 9621, німців – 1119.

Учитель: У мене запитання до Гульнари Бекірової: якими були причини депортації цих народів?

Гульнара Бекірова (Людмила Коров'яковська):

– У Постанові Державного комітету оборони СРСР від 11 травня 1944 року вказано: «В період Вітчизняної війни багато татар зрадили Батьківщину, дезертирували з лав Червоної армії... переходили на бік ворога, вступали до сформованих німцями добровольчих татарських збройних частин... вирізнялися своїми зв'язними розправами щодо радянських партизан... допомагали німецьким окупантам... активно співпрацювали з німецькою окупаційною владою... німці засилали їх у тил Червоної армії як шпигунів і диверсантів... вони вели роботу з підготовки насильницького відокремлення Криму від Радянського Союзу».

Не дивлячись на те, що з часів депортації кримськотатарського народу пройшло більш як 60 років, і сьогодні залишається відкритим питання: що це було – надана війною нагода очистити Крим від кримських татар, проблема, яка походить ще з часів царської Росії, акт помсти чи продуманий геополітичний крок? Знаючи воістину маніакальну жадою вождя до пошуку винуватців – як серед окремих громадян, так і серед цілих народів, то депортація як акт помсти не видається вже такою малоймовірною. Водночас є, здається, і цілком раціональне пояснення. Депортації народів переважно мали характер прикордонних «зачисток» – окрім кримських татар, із місць постійного проживання було депортовано представників мусульманських і тюркських народів, що на тлі напружених стосунків СРСР і Туреччини (Сталін не виключав війни з нею) виглядало цілком логічно – основний удар здійснено саме по народах, які Сталін вважав потенційними «попутчиками» Туреччини.

Учитель: Ми запросили до нас «у студію» «очевидців» тих подій. Скажіть, будь ласка, якими були умови вашого перевезення та облаштування на нових місцях, і чи справді ваші родичі в роки війни дезертирували з лав Червоної армії й допомагали німецьким окупантам?

На мультимедійній дошці – слайд 5.

Відповідає Мелія Османова:

– На заслання нас везли в товарних вагонах, в яких раніше перевозили військовополонених. У дорозі ми перебували 19 днів, запам'яталися тиснява, задуха вагону, страх перед конвоїрами, голод (хоча дітям віддавали останній шматок), дошкуляли воші.

Ми дісталися до станції Кугай в Узбецькій РСР. Поселилися в польовому таборі серед полів бавовнику: глинобитні стіни, очеретяний дах, приміщення без вікон та дверей. Воно складалося з однієї кімнати, а розмістилася не лише наша сім'я, а ще й інші сім'ї, не пам'ятаю скільки. Наступного дня всіх погнали в поле підгортати бавовник, тато втратив на війні ногу, тому працював на колінах. Їжі не було,

в арику текла каламутна холодна вода, яку й пили. Через спеку ми, діти, залишені без догляду, купалися в арику. Захворювання малярією, дезинтерією підкошувало людей. Я особисто була при смерті. На маминого брата С.Джеліла Меметова прийшов папір, що він пропав безвісти у боях під Красноперкопськом. Інший мамин брат, Сеїтвелі Меметов, був на фронті, повернувся вже в Узбекистан. Сестра батька, Уріє Османова, випускниця Бахчисарайського медичного училища, загинула в Бахчисараї, рятуючи поранених. Брат батька Сейдамет дійшов до Берліна і повернувся в Узбекистан близько 1947 року. Брат батька Мамут теж воював і вижив.

Слово надається Леннар Ібраїм оглу Тизикову:

– На момент виселення наша родина складалася з бабусі, батька, мами, мене, двох братів і двох сестер. На початку війни 1941 року до Червоної армії було мобілізовано двоє моїх дядьків, вони так і не повернулися з фронту... Нас зібрили на площі коло підвалу і протримали до вечора. Пізніше повантажили у вагони для худоби. В кожному вагоні було по шість та більше родин. Спали просто на підлозі, всі люди завошивіли. Туалету і води для вмивання не було. Годували раз на добу. Померлих ховати не було можливості, їх тіла залишали вздовж дороги під час зупинок. Жодних лікарів чи медперсоналу в дорозі я не бачив. До Узбекистану доїхали за 18 діб. Нашу сім'ю розмістили у кімнаті в бараку з місцем для вогнища на долівці, без грубки. Паливом не забезпечували, воду брали в арику, що протікав через село. Ніяких продуктів харчування нам не видавали... хто міг, той працював на колгоспних полях. У перший рік проживання на засланні ми усією сім'єю захворіли на малярію, від чого померли мої сестрички та бабуся. Захворювання серед кримських татар були масовими внаслідок невлаштованості побуту і недоїдання. Декотрі сім'ї вимерли повністю...

Учитель: У таких умовах жили не лише кримські татари, але й греки, болгар, німці. Вони стали жертвами політики радянського керівництва.

Зараз запрошуємо «до мікрофона» історика Анастасію Приходько.

На мультимедійній дошці – слайд 6.

– На українських теренах з XV ст. проживає народ, єдина самоназва якого – роми. Роми дуже страждали від фашистів. У роки Другої світової війни було знищено 80% усього ромського населення Європи. На превеликий жаль, дані соціології свідчать про невисокий рівень толерантності населення України стосовно циган. Можливо, причинами такого ставлення до ромів є їхнє небажання жити осіло, низький рівень освіти. Про це розповідає у своїй поемі «Циганська муза» Ліна Костенко. Цю поему вона присвятила першій в історії людства циганській поетесі Броніславі Вайс, відомій під іменем Папуша (лялька).

На мультимедійній дошці – слайд 7.

– Папуша хотіла всьому світові розказати про трагедію свого народу. Але ромська спільнота не сприйняла публікацій жінки-ромки, рідна сім'я не

підтримала поетесу, ромська громада відкинула її зі свого середовища. Вигнання та смерть сина зруйнували здоров'я поетеси. Вона померла в бідності і самотності. Ось як про її долю і долю інших циган пише Ліна Костенко:

*...Кибиток кочових ребристі халабуду.
Пронизлива печаль... Віки. Віки. Віки.
Поезія? Народ? Це видумали люди.
Це в'яже до землі. А ми – кочівники.
Циганкам – ворожить,
циганам – коні красти,
сережками трясти під стогони гітар.
І раз циганка ти, ще проклянеш не раз ти
оцей свій навісний, оцей свій зайвий дар!..*

*Що ж, можете карати... і можете добити...
Замовкну, перестану, та й буду вам німа.
То хай всі так і думають, що ми лиш ворожити,
ні гордості, ні пам'яті, – нічого в нас нема!*

*А хто ж розкаже людям про ті криваві сльози
у тих лісах волинських, де пам'ять аж
кричить, –
коли ми йшли в безвихідь, у голод, у морози,
тікаючи від звіра, що звався геноцид?!*

*А смерть, як у біноклі, дивилась в кулемети.
А діточки кричали і падали, малі.
Коли ми своїх мертвих ховали у замети,
бо ніяк було, ніяк дістатись до землі!..*

На мультимедійній дошці – слайд 8 (Мапа. Польсько-український кордон після 1951 року).

Учитель: На долю українського і польського населення прикордонних територій вплинула повоєнна зміна кордону між УРСР та Польщею.

15 лютого 1951 року в Москві було укладено «Угоду між СРСР та Польською республікою про обмін ділянками державних територій». Чому так сталося? – Тому що Польська республіка була зацікавлена в польській нафті – її в Карпатах хоч відбавляй. Натомість поляки запропонували Червоноград і його околиці – там були вугільні родовища. Після нетривалих переговорів Польща і Радянський Союз підписали договір про обмін.

Як цей обмін позначився на житті переселених українців розкаже очевидець тих подій **Микола Голей (Віталій Поздняков):**

– Надійшло розпорядження депортувати село Бонарівку, як тоді говорилося, в Росію. Вирішили на сільському сході не чекати врожаю і вибиратися. З собою забирали, що могли: худобу, реманент, та й з хати найнеобхідніше до життя... На станції ми чекали вагони більше місяця, а коли їх подали, то завантажувалися в товарні вагони кілька днів, по дві-три родини до вагона... Як погрузилися, думали, що поїдемо відразу ж. Та нас тримали на станції ще майже півтора місяця, що було найважчим випробуванням. Жили, можна сказати, просто неба циганським табором. Медичної допомоги чи побутової не було ніякої. Їсти варили на

невеличких похідних металевих пічках. Та до них треба було знайти дров, яких не було, і тому люди ходили околицями, як цигани в пошуках і дров, і сіна для худоби. Не було туалетів, була проблема з водою. Особливо бідували люди з маленькими дітьми...

Учитель: А зараз слово надаю Тимуру Тарасенку, який повідомить нам, як відповіли наші «гості» і «глядачі» на перше запитання.

Переходимо до другого запитання: Чого було більше в нашій історії – конфліктів чи виявів поваги і дружби? Як відповіли на це запитання «гості» і «глядачі»?

Слово має Марина Ничипоренко:

– Я вважаю, що в нашій історії було багато прикладів поваги і дружби, але й конфліктів було немало. Дослідник Гіроакі Куромія пише, що в промисловому Донбасі татари, мусульмани часто були для слов'ян жертвами. 1902 року на вугільній шахті Якобенка російські шахтарі, роздратовані чутками, що їхні низькі заробітки пояснюються напливом татарських робітників, вдерлися до їхніх бараків, побили і порізали їх. Російські шахтарі постійно ворогували з місцевими українцями, переважно через жінок. Росіяни-робітники крали речі в українців-селян, просто «щоб допекти ненависному хохлу». За словами колишнього більшовицького активіста, в Донбасі їхня ворожнеча «систематично виливалася в найдикіші форми різанини».

На мультимедійній дошці – слайд 9 (с. 263 навчального посібника).

Голда Меїр, яка народилася в Києві 1898 року, а в 1969–1974 роках очолювала уряд Ізраїлю, згадувала: «Ми жили в Києві в маленькому будинку, на першому поверсі. Виразно пам'ятаю розмови про погроми, які ось-ось мають звалитися на нас... Я тоді ще не знала, що таке погром, однак мені було вже відомо, що це якось зв'язано з тим, що ми євреї, і тим, що натовп негідників із ножами та палицями ходить містом і горланить: «Христа розіп'яли!».

На мультимедійній дошці – слайд 10 (вид квартири євреїв після погрому).

Слово має Данііл Воронін:

– Микита Хрущов згадував, що в дитинстві, мешкаючи в Донбасі, він був свідком єврейського погрому: «Ніхто нікого не затримував, народ сунув усіма вулицями містечка. Грабували. Я бачив розбиті годинникові магазини, пух і пір'я літало вулицями. Коли грабували єврейські помешкання, то розпорювали перини, а пух витрушували. Я почув, що багато побитих євреїв лежить у заводській лікарні, і вирішив зі своїм дружком сходити туди. Прийшли ми з ним і побачили жахливу картину: лежало багато трупів у декілька рядів».

Міжетнічні непорозуміння використовувала німецька влада із самого початку Другої світової війни. В «Щоденнику Львівського гетто» Рабин Давид Кахане згадував: «... настали так звані «петлюрівські дні». 28 липня була річниця смерті

Симона Петлюри... Ця людина була Шварцбадтом, українським євреєм, який розстріляв його, щоб помститися за всі його дії, спрямовані проти євреїв.

Вранці 29 липня українські поліцаї стали вдиратися до єврейських домів, виводити з них молодих чоловіків та жінок і рядами відправляти їх на вулицю Лонцького. Ця операція продовжувалася цілий день, а також і наступного дня, доки в'язниця не була забита людьми. Навіть подвір'я було ущерть заповнене євреями. Лише купці вдалося вислизнути. Від того, що коїлося далі, волосся стає дибки. Ніякої їжі їм не давали. Час від часу туди вривалися українські поліцаї, били чобітьми, вигукуючи: «Це вам за нашого отамана Петлюру!».

На мультимедійній дошці – слайд 11 (німецький солдат спостерігає, як українці тягнуть єврея вниз вулицею Львова).

На екрані ви бачите фотодокументи 1941 року з американського музею Голокосту: німецький солдат спостерігає, як українці тягнуть єврея вниз вулицею Львова. Це фото липня 1941 року.

На мультимедійній дошці – слайд 12.

На іншому фотознімку, зробленому також у липні 1941, євреїв змушують мити бруківку під наглядом місцевого населення. Не хотів би я опинитися в жодній із цих груп.

Учитель: Однією з причин конфліктних ситуацій між людьми була їхня належність до різних релігійних конфесій. Про це розкаже нам **Т.Тарасенко:**

На мультимедійній дошці – слайд 13.

– За переписами 1897 та 1900 років в українських землях, що входили до складу Російської імперії, переважали православні. У Волинській губернії вони склали 70,46 %, Херсонській – 80,15%, Київській – 83,43%, в Полтавській – 95,55%, Харківській – 98,39%. У Східній Галичині, що входила до складу Австрійської імперії, 65% населення складали греко-католики, 20,7% – римо-католики. На Закарпатті греко-католики склали 69,48%, а римо-католики – 9,36%. Римо-католики склали 3% населення

Київської губернії, 3,48% – Херсонської губернії, 2% – Таврійської.

На мультимедійній дошці – слайд 14 (фотодокумент – с. 245 навчального посібника).

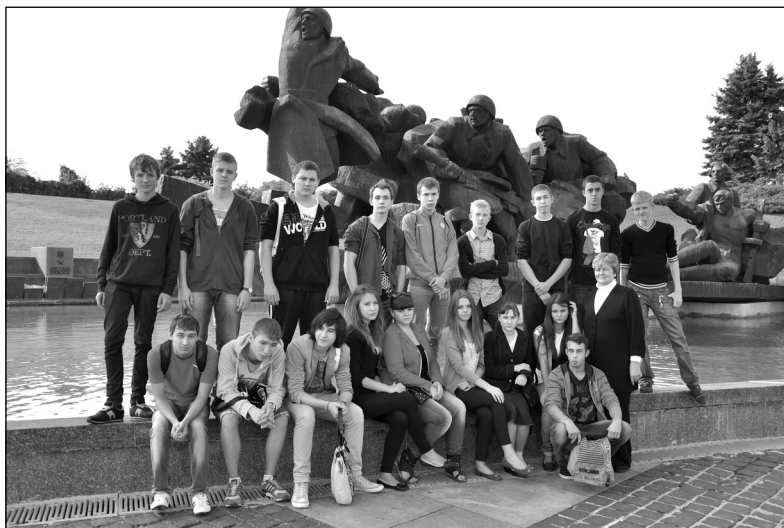
На мультимедійній дошці – слайд 15 (фотодокумент. Перетворення собору Св. Володимира в антирелігійний музей – с. 228).

Пізніше радянська влада закрила церкви – і православні, і римо-католицькі, і греко-католицькі, руйнувала їх, перетворювала в антирелігійні музеї. Однак сільські громади в радянській Україні залишалися переважно громадами релігійними. У зв'язку з тим, що багатьох жителів Західної України у післявоєнні роки переселили у східні і південні області України, часто належність людей до іншої конфесії ставала приводом для конфліктів. У «Чорній книзі України» є спогади переселенців. Один із них розказував: «Коли ми приїхали в Дніпропетровську область, то теж натерпілися. Нас ніхто не любив, ми були «ворогами народу», «бандерівцями». Одного разу на Великдень ми пішли до церкви. Зайшли, помолилися і стали співати. Приходить священик і каже: «Уходіте, бандеровці». А ми співали церковних пісень...».

На мультимедійній дошці – слайд 16 (мовою цифр – с. 250).

Запрошую до «мікрофона» Миколу Вараву:

– Після проголошення незалежності кількість релігійних конфесій в Україні зросла, тому що православна церква розділилася на УПЦ Київського патріархату і Українську православну церкву Московського патріархату, відродила свою діяльність заборонена в 20-ті роки ХХ століття Українська автокефальна (тобто, самостійна) церква. Якщо наприкінці ХІХ століття протестанти склали невеликий відсоток населення лише у Волинській губернії і на сході України, через те, що в Донбасі були вихідці з Англії, Бельгії, Німеччини, то в кінці ХХ століття кількість протестантів у нашій країні зросла до 27%. Кількість іудеїв зменшилась з 8% до 1%.

Тетяна Таровик з учнями

Найбільш яскравим прикладом релігійної нетолерантності у православно-католицьких відносинах став виступ керівництва Московського Патріархату проти перенесення центрального офісу Глави Української греко-католицької церкви до Києва у серпні 2005 року. В ніч з 18 на 19 червня 2006 року невідомі вимазали мазутом фронтон католицького храму святого Йосипа, що на вулиці Декабристів у Миколаєві. Це не перший випадок осквернення католицьких святинь на півдні України. У ніч перед похороном Папи Івана Павла II храм святого Йосипа закидали яйцями.

Учитель: Одним із найстрашніших конфліктів у нашій історії була Волинська трагедія. У чому суть Волинської трагедії?

На мультимедійній дошці – слайд 17 (пам'ятники жертвам українсько-польського конфлікту – с. 187 навчального посібника).

Слово надається польському історичному Леону Попеку:

– Навесні 1943 року Крайовий провід Організації українських націоналістів на Волині ухвалив рішення про вигнання місцевих поляків. Обґрунтовувалося це необхідністю перешкодити планам польських провідних політичних сил повернути повоєнній Польщі західноукраїнські землі, а також покарати частину місцевих поляків за співпрацю з гітлерівцями та вбивства польськими партизанами українських громадських діячів на Холмщині.

Спочатку акції мали поодинокий характер і були спрямовані проти польських співробітників гітлерівської адміністрації. Поступово вони набрали масового характеру і поширилися на всю польську спільноту. 11–13 липня 1943 року загони УПА майже одночасно атакували понад 100 польських поселень. Так само польська Армія Крайова розпочала каральні акції щодо українського цивільного населення. За польськими підрахунками під час Волинської трагедії з польської сторони загинуло щонайменше 35 тис. осіб. В Україні подібні підрахунки робилися лише на рівні окремих сіл. Згідно з ними втрати з української сторони були втричі меншими.

У липні 2003 року, в дні 60-ї річниці трагічних подій, Президент України Леонід Кучма та Президент Республіки Польща Олександр Квасневський виступили зі спільною заявою, в якій висловили переконання, що взаємне прощення буде першим кроком до повного примирення молодих поколінь українців і поляків. Я наведу приклад взаємного прощення простих українців і поляків, яке сталося на 13 років раніше, ніж про це заявили президенти.

Пригадую, як 1990 року ми вперше поїхали до Острувек на Волині. Коли стояли над братською могилою в Устражцях, де поховані 243 жертви, туди прийшли місцеві українці. Зненацька хтось із наших почав говорити: «Це ви нас знищили, ви нас звідси вигнали!...». Тому що була в людях така запеклість. Злість. Вони стільки років тримали в собі

той страшенний біль... Я тоді подумав: «Боже, рятуй!». Гадав, що дійде до бійки. Через стільки років виникне нове протистояння. І раптом від українців ми почули слова: «Вибачте нас!». Їх сказали прості люди, хоча це не вони вбивали. Вони сказали: «Простіть! Що було, то було. А зараз ми запрошуємо вас до себе на чай».

IV. Доповнення «глядачів».

Учитель: У мене запитання до «глядачів». Які ще приклади поваги й дружби між представниками різних народів ми можемо навести?

– Письменниця Ірина Жиленко писала: «Наш двір (як і інші київські двори) був багатонаціональним. Українські, російські, польські, єврейські родини. Жив, навіть, один китаєць. Ніколи я не чула ні сварок, ні образ на національному ґрунті».

– Микита Хрущов тепло згадував болгарських фермерів дореволюційного Донбасу, «які були прекрасними організаторами. Вони буквально заповнили ринки високоякісними, дешевими продуктами».

– Роман Малащук, який народився на Тернопільлі, згадував: «На Різдво Христове 1932 року ми пішли колядувати... минаємо одну хату, староста хору каже, що в цій хаті живуть поляки, отже, тут не колядуємо. Але лише минули ми цю «польську» хату, а з неї вибігає господар, ображений і майже зі сльозами в очах робить нам зауваження – як то ми могли минути його хату, та він «такий самий, як всі, і святкує, як всі в селі»... звертаємо і колядуємо під його хатою з подвійною силою: «Даруй волю, щастя й долю нашій Україні»...

– Відомий громадський діяч, письменник, дисидент Євген Сверстюк розказував, якими були стосунки між українцями і єврейською родиною в селі, де пройшло його дитинство: «Пам'ятаю, що коли іноді батько казав мені щось купити по дорозі зі школи, то він, звичайно, не давав мені грошей, бо дітям грошей не давали. Я ж чудово знав, до якого магазину маю піти й сказати: «Прошу дати мені те й те, я син Ліксандра із села Сільце». Продавець єврей давав товар, вписував його ціну в зошит й прощався зі мною. Мій батько дуже цінував таку довіру».

На мультимедійній дошці – слайд 18 (с. 208 навчального посібника).

– Вірменський і український кінорежисер Сергій Параджанов, який у 1964 році зняв художній фільм за повістю Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків», у своєму інтерв'ю говорив: «Хочу сказати, що я вірменин. Я колись навчався у таких великих майстрів, як Олександр Довженко та Ігор Савченко. І був направлений в Україну, де полюбив українську поезію, етнографію, костюм, просту хату... І я розмовляю українською мовою. Це моя мова. Для мене це – велика шана, що я жив на Україні, любив цю землю. І коли мене вислали з цієї землі, я залишив тут своє серце. Я горець, але любив степ, великий український степ».

На мультимедійній дошці – слайд 19 (с. 209 навчального посібника).

– У 2011 році в Інтернеті з'явилась інформація про те, як школярі селища міського типу Сатанів (що на Вінниччині) розчищають могильні стели на єврейському кладовищі. Стародавній сатанівський єврейський цвинтар називають у путівниках «музеєм під відкритим небом». Він знаменитий не лише своїм поважним віком (найдавніші пам'ятники тут датуються ще початком XVI століття), а й високохудожнім оформленням кам'яних стел.

Учні місцевої школи почистили від моху та лишайників частину найкрасивіших пам'ятників. Городоцька райдержадміністрація відгукнулася на ініціативу, відрядивши до Сатанова місцевого історика та краєзнавця, аби він розповів дітям про історію селища, сатанівської єврейської громади та значення символіки, «зашифрованої» в декоративних барельєфах. Діти краще ознайомилися з культурою та звичаями єврейського народу, який віками жив поруч. І це дуже добре, бо всі конфлікти починаються з незнання та нерозуміння сусіда. А з таких справ народжується толерантність та міжнародна злагода».

Учитель: А зараз послухаємо Тимура Тарасенка: як відповіли учасники нашої зустрічі на третє запитання. Найкраще відповів на це питання капелан Кахан. Про це є свідчення в нашому навчальному посібнику.

На мультимедійній дошці – слайд 20 (с. 271 навчального посібника).

Д.Воронін: «Я можу присягнути на Біблії, що граф А.Шептицький був одним із найвидатніших гуманістів в історії людства і найкращим другом, якого коли-небудь мали євреї. Я сказав так не тому, що він врятував мою дружину, мою дитину і мене, а тому, що фактично він організував порятунок від неминучої загибелі сотень євреїв. Коли я зустрівся з ним, йому було майже 80, він був паралізований, на нього чатувала смерть, але духом він був незламний... А.Шептицький знав, що коли нацисти знайдуть євреїв, котрих переховували у церквах чи монастирях, то вони розстріляють усіх священників і монахів, зруйнують усі будівлі або перетворять їх на бараки.

І якщо митрополит ризикував життям своїх священників і церквами, то це було виявом справжнього християнства, любові до нашого єврейського народу. В 1942 році, коли євреїв душили у газових камерах Аушвіца та Треблінки, розстрілювали тисячами в містах і містечках Європи, А.Шептицький провіщав створення незалежної єврейської держави на Священній землі».

V. Підсумок уроку.

Учитель: Якщо ваша думка змінилася, дайте ще раз відповідь на три запитання і додатково – ще на два:

На мультимедійній дошці – слайд 21 (питання).

4) Що ви відчували (які емоції переживали) протягом останніх 45 хвилин?

5) Чи допоможе навчальний посібник «Разом на одній землі. Історія України багатокультурна»

випускникам середніх навчальних закладів України толерантніше ставитися до представників різних народів, різних релігійних конфесій?

Анотації

Тетяна ТАРОВИК

Апробація навчального посібника «Разом на одній землі. Історія України багатокультурна»

У вступній статті і в конспекті підсумкового заняття факультативу в 11-му класі висвітлюється хід апробації нового навчального посібника, матеріали якого сприяють формуванню ціннісного ставлення учнів до способу життя, культури і традицій різних етноконфесійних спільнот, готовності та мотивації до конструктивного міжкультурного діалогу; розвивають активність, творчі здібності, вміння самостійно робити висновки на основі вивчення офіційних документів, даних соціології, свідчень очевидців, фотодокументів; виховують в дітях толерантність, вміння співчувати людям, прагнення допомагати їм.

Ключові слова: толерантність, расизм, ксенофобія.

Татьяна ТАРОВИК

Апробація учебного пособия «Вместе на одной земле. История Украины поликультурная»

Во вступительной статье и в конспекте итогового занятия факультатива в 11-м классе освещается процесс апробации нового учебного пособия, материалы которого способствуют формированию ценностного отношения учащихся к образу жизни, культуре и традициям разных этносов и конфессий, готовности и мотивации к конструктивному межкультурному диалогу; развивают активность, творческие способности учащихся, умение самостоятельно делать выводы на основе изучения официальных документов, данных социологии, свидетельств очевидцев, фотодокументов; воспитывают в детях толерантность, умение сочувствовать людям, стремление помогать им.

Ключевые слова: толерантность, расизм, ксенофобия.

Tetyana TAROVYK

Testing of the manual «Together on the same land. History of Ukraine multicultural»

In the introductory article and in the compendium of the final optional lesson in the 11th class the process of testing of a new textbook, which materials provide the formation of pupils' valuable attitude to the lifestyle, culture and traditions of different ethnic groups and religions, readiness and motivation to constructive intercultural dialogue; develop activity, creative abilities of pupils, the ability to make their own conclusions based on the study of official documents, results of sociology researches, eyewitness testimony, photograph documents; educate in children tolerance, ability to sympathize with people, desire to help them.

Keywords: tolerance, racism, xenophobia.